

ព្រឹត្តិបត្រនិស្សិត
មហាវិទ្យាល័យបុរាណវិទ្យា

BULLETIN OF THE STUDENTS
OF THE DEPARTMENT OF ARCHAEOLOGY

លេខ៣ ខែកក្កដា ឆ្នាំ២០០៤ N°3 JULY 2004

មហាវិទ្យាល័យបុរាណវិទ្យា សាកលវិទ្យាល័យភូមិន្ទវិចិត្រសិល្បៈ ផ្លូវ សម្តេច អ៊ុក ភ្នំពេញ

DEPARTMENT OF ARCHAEOLOGY - ROYAL UNIVERSITY OF FINE ARTS
SAMDECH OUK STREET, PHNOM PENH

ស្ថាបត្យកម្មក្រុមប្រាសាទ
របងរមាស សម្បូណីព្រៃគុក

ដោយ កែវ គីណាល់ (ជំនាន់ទី៣)
(អ្នកស្រាវជ្រាវបុរាណវិទ្យា និងបេតិកភណ្ឌ)

ដោយសារសង្គ្រាមក្នុងស្រុកជាច្រើនទសវត្ស
បេតិកភណ្ឌខ្មែរត្រូវទទួលរងនូវការបំផ្លិចបំផ្លាញ និង
ចរាចរខុសច្បាប់គ្រប់បែបយ៉ាង។ សម្បូណីព្រៃគុកជា
ស្ថានីយប្រវត្តិសាស្ត្រមួយសំខាន់ ហើយមានប្រាសាទ
ជាច្រើនដែលស្ថិតនៅក្នុងព្រៃរាប់សតវត្សមកហើយ។ អ្វី
ដែលជាតម្រូវការបច្ចុប្បន្ននេះ គឺមិនត្រឹមតែការជួស
ជុល និងថែរក្សានូវបេតិកភណ្ឌទាំងនោះប៉ុណ្ណោះទេ តែ
ថែមទាំងរក្សាតុល្យភាព និងលំនឹងនៃការងារជួសជុល
ព្រមទាំងការអភិវឌ្ឍន៍ទេសចរទៅនឹងស្ថានភាពរស់នៅ
របស់ប្រជាជន។

ប្រាសាទសម្បូណីព្រៃគុក និងភ្នំសានបុរី

ការកសាងប្រាសាទនៅសម្បូណីព្រៃគុកធ្វើ
ឡើងក្នុងរាជ្យស្តេចបីអង្គគឺ ព្រះបាទកវវរ្ម័ន (ទី១)
ព្រះបាទមហេន្ទ្រវរ្ម័ន និងព្រះបាទភ្នំសានវរ្ម័ន (ទី១)។
ទម្រង់សិល្បៈ និងស្ថាបត្យកម្មនាសម័យកាលនោះ
បង្ហាញនូវលក្ខណៈពិសេសមួយ។ អ្នកស្រាវជ្រាវ
កំណត់លក្ខណៈសិល្បៈនាសម័យនោះថា “រចនាបថ
សម្បូណីព្រៃគុក” (De Coral Rémusat, G., 1951)។
ស្ថាបត្យកម្មនៃប្រាសាទសម្បូណីព្រៃគុកនេះសង់ឡើងក្នុង
និមិត្តរូបជាចក្រវាឡ។ តួប៉មកណ្តាលនៃប្រាសាទ
នីមួយៗជាតំណាងឱ្យភ្នំព្រះសុមេរុ។

អ្នកស្រាវជ្រាវយល់ថា “សម្បូណីព្រៃគុក” ឬ
“ភ្នំសានបុរី” ជាអតីតរាជធានីខ្មែរ នាសម័យមុនអង្គរ
ក្នុងរវាងសតវត្សទី៧-៨ នៃគ្រិស្តសករាជ។ រាជធានីនេះ

The Group of Robang
Romeas Monuments,
Sambor Prei Kuk

Keo Kinal
Researcher, Archaeology and Patrimony

The sad political events of the last three
decades, and the insecure situation lingering
over Cambodia, have caused irreparable losses
through the illegal exportation of artifacts
belonging to Cambodian cultural heritage.
Sambor Prei Kuk, like Angkor, is an
extraordinary site where ancient temples emerge
from the tropical forest that has gradually
overrun them over the centuries. The need
today is not only to restore and maintain this
exceptional example of Cambodia's heritage but
also to balance its restoration with the orderly
development of tourism and the Cambodian
way of life.

The Site of Sambor Prei Kuk and
the City of Isanapura

The events leading up to the building
of Sambor Prei Kuk begin in the reign of
Bhavavarman I, Mahendravarman and
Isanavarman I. The distinctive style of art and
architecture created during this period has been
named the style of Sambor Prei Kuk by scholars
and researchers (De Coral Rémusat, G., 1957).
The area of Sambor Prei Kuk was constructed to
mirror the image of Universe, with the central
temple representing Mount Meru.

The site of Sambor Prei Kuk or
Isanapura was the capital of great Chenla (7th to
8th century AD). It is located about 195

បច្ចុប្បន្នស្ថិតក្នុងស្រុកប្រាសាទសម្បូណ៌ ប្រហែល៣០ គីឡូម៉ែត្រខាងជើងទីរួមខេត្តកំពង់ធំ និងប្រមាណជា ១៩៥គីឡូម៉ែត្រ ភាគឦសានក្រុងភ្នំពេញ។ តាមរយៈការ ស្រាវជ្រាវ គេបែងចែកប្រាសាទដែលមានក្នុងរាជធានី នេះជាបីក្រុមធំៗ៖ ក្រុមប្រាសាទសម្បូណ៌ ក្រុមបូស្សី រលៀក និងក្រុមរបងរមាស។ ក្នុងនោះ គេបែងចែក ក្រុមប្រាសាទសម្បូណ៌ជាបីក្រុមតូចៗទៀត។ ក្រុម កណ្តាលតាំងដោយអក្សរ “ក”។ ក្រុមពីរផ្សេងទៀតគឺ ខាងជើង និងខាងត្បូងសង់ខិតទៅខាងកើតបន្តិចពីក្រុម កណ្តាល។ ក្រុមខាងជើងតាំងដោយអក្សរ “ជ” ស្ថិតនៅ ខាងជើងក្រុមកណ្តាល។ ឯក្រុមមួយទៀតដែលស្ថិតនៅ ខាងត្បូងតាំងដោយអក្សរ “ត” (ផែនទីលេខ១)។

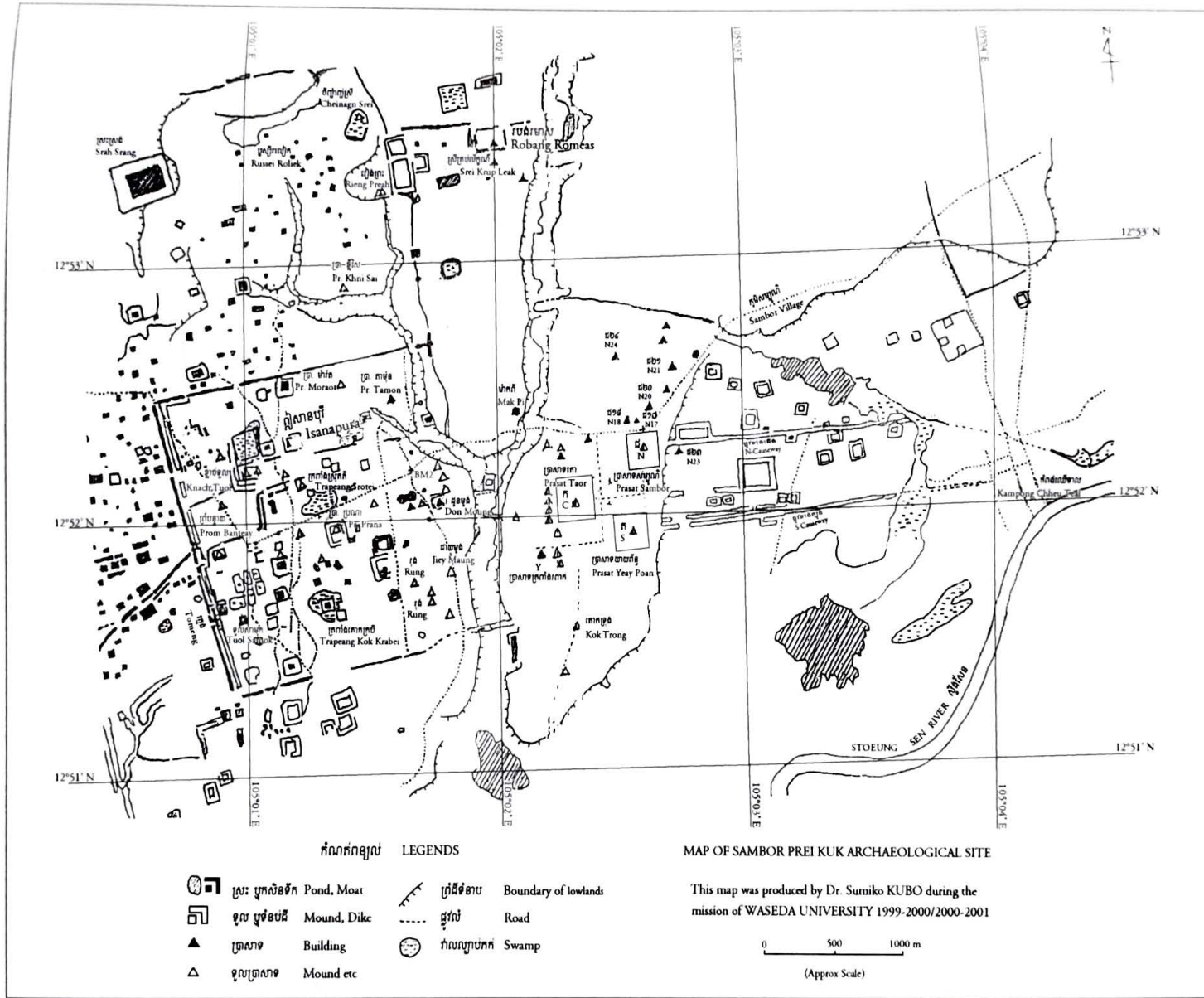
ឆ្លងតាមការសិក្សាទៅលើប្រវត្តិសាស្ត្រ និង អារ្យធម៌ខ្មែរ ស្ថានីយប្រវត្តិសាស្ត្រមួយនេះជារាជធានី មួយដែលព្រះរាជាសម័យមុនអង្គរជាច្រើនអង្គជ្រើសរើស ធ្វើជាទីក្រុង។ ឆ្លងកាត់សម័យកាលជាច្រើន ថ្វីត្បិតមាន ការផ្លាស់ប្តូររាជធានីទៅតំបន់ដទៃក៏ដោយ ក៏គេមិន បោះបង់សម្បូណ៌ព្រៃគុកចោលទាំងស្រុងដែរ។ ជាក់ ស្តែងតាមរយៈសិលាចារឹកដែលចារនៅលើមេទ្វារទាំង ឡាយនៃក្រុមប្រាសាទ យើងដឹងថាមានក្សត្រជាច្រើន អង្គបានមកតាំងនៅទីនេះ (Cœdès, G., 1952:96)។

មួយរយៈកាលក្រោយមក រាជធានីនេះហាក់ ដូចជាគេបំភ្លេចចោល។ រហូតមកដល់ចុងសតវត្សទី១៩ ទើបក្រុមបុរាណវិទូបារាំងរកឃើញកន្លែងនេះសារជាថ្មី។ តាមរយៈការសិក្សាគេយល់ថា សំណង់ទាំងឡាយនៃ វៀសានបុរី ឬសម្បូណ៌ព្រៃគុកបង្ហាញនូវភស្តុតាងដ៏ ចំណាស់នៃស្ថាបត្យកម្មខ្មែរ (Cœdès, G., 1952:6)។ ការស្រាវជ្រាវលើសំណង់ប្រវត្តិសាស្ត្រទាំងនេះធ្វើឡើង ក្នុងឆ្នាំ១៩១១ ដោយលោក Edmond Lunet de Lajonquière (1902:225-236) ក្នុងឆ្នាំ១៩១១ និងឆ្នាំ ១៩២៥ ដោយលោក Henrie Parmentier (1927: 21-28)។ ក្រៅពីនេះ ក្នុងឆ្នាំ១៩២៧ លោក Victor

kilometers northeast of Phnom Penh and about 30 kilometers north of the provincial capital of Kampong Thom in the present-day district of Prasat Sambor. The monuments of this site are divided into three principal groups: Sambor, Rosei Roliek and Robang Romeas. Subsequently, the group of Sambor was further divided into three groups. One of these groups, showing particular characteristics, was designated as the central group and assigned the letter C. The two others, to the North and the South, built slightly to the East of the central group, were designated by the letter N and S respectively (Map 1).

Various studies of the history of Khmer civilization note that the area known by the name of Sambor Prei Kuk served several times as a capital, installed over centuries by the kings of the pre-Angkorian period. Following this period, the site was not completely abandoned; this is proved by inscriptions, carved on the doorframe of the monuments of the group, which show that Angkorian kings reoccupied the area (Cœdès, G., 1952: 96).

After being forgotten for a period of time, late 19th century French archaeologists discovered the site of Sambor Prei Kuk and determined that all the monuments of Isanapura or Sambor Prei Kuk constituted one of the most ancient examples of Khmer architecture (Cœdès, G., 1952: 6). Earlier research was done by Lunet de Lajonquière (1902: 225-236), with additional survey work performed in 1911 and 1925 by Henri Parmentier (1927: 21-28). Sambor Prei Kuk was excavated in 1927 by French Archaeologist Victor Goloubew (1937: 489-492). The French archaeologist and the last French conservator of Angkor, Bernard Philippe Groslier, continued

ផែនទីលេខ១៖ ផែនទីបុរាណវិទ្យានៃភ្នំសានបុរី និងទីតាំងក្រុមប្រាសាទរបងរមាស។
 Map 1: The archaeological site of Isanapura and the Robang Romeas group

Goloubew ធ្វើកំណាយបែបបុរាណវិទ្យាក្នុងអតីត រាជធានីនេះ (Goloubew, V., 1937: 489-492)។ បន្ថែមលើនេះទៀត ក្នុងឆ្នាំ១៩៦២ លោក Bernard Philippe Groslier ដែលជាបុរាណវិទូបារាំង និងជា ប្រធានអភិរក្សអង្គរចុងក្រោយគេក៏ធ្វើកំណាយនៅទីនេះ ដែរ (MIGRC, 1962: 300)។ ចុងកាត់សង្គ្រាមក្នុង ស្រុកជាច្រើនឆ្នាំ ពិសេសគឺក្រោយសម័យប៉ុល ពត សម្បូណ៌ព្រៃតុកនៅតែជាតំបន់មួយដែលជាទីចាប់ អារម្មណ៍សម្រាប់អ្នកស្រាវជ្រាវទាំងឡាយ។ ក្នុង នោះមានក្រុមបុរាណវិទូមកពីសាកលវិទ្យាល័យសូហ្វីយ៉ា នៃប្រទេសជប៉ុនបានចុះស្រាវជ្រាវនាឆ្នាំ១៩៩៧ និងឆ្នាំ ២០០២ (Sophia University, 1998)។ បន្ថែមលើស ពីនេះ សាកលវិទ្យាល័យវ៉ាសេដានៃប្រទេសជប៉ុនក៏បាន ចុះសិក្សាលើសំណល់ទាំងឡាយក្នុងតំបន់នេះ ក្នុង បែបវិជ្ជាបុរាណវិទ្យា រុក្ខវិទ្យា និងមនុស្ស (Waseda University, 2002)។

ក្រុមប្រាសាទរបងរមាស

ដូចដែលបានបង្ហាញជូនខាងលើរួចហើយថា នៅក្នុងបរិវេណអតីតភ្នំសាសនបុរីមានក្រុមប្រាសាទបី ក្រុមធំសំខាន់។ នៅទីនេះ ខ្ញុំសូមលើកយកក្រុមប្រាសាទ របងរមាសមកបង្ហាញ។ ក្រុមនេះស្ថិតនៅទិសពាយព្យ នៃក្រុមប្រាសាទសម្បូណ៌ ប្រមាណជា២គីឡូម៉ែត្រ។ ការ ផ្ដោតអារម្មណ៍ចំពោះក្រុមប្រាសាទនេះ ព្រោះស្លាកស្នាម ដែលបន្សល់ទុកបង្ហាញនូវការតាំងទីច្រើនជំនាន់។ ក្នុង ឆ្នាំ២០០២កន្លងទៅថ្មីនេះ មានការសិក្សាថ្មីមួយទើបតែ ធ្វើឡើងទៅលើក្រុមប្រាសាទនេះ ដោយការចុះពិនិត្យ សង្កេតឡើងវិញដល់ទីកន្លែងជួរលំ។ ការសិក្សានេះជា កត្តាមួយជួយបំពេញនូវចំណុចខ្លះចន្លោះមួយចំនួនរបស់ អ្នកសិក្សាមុនៗ (សូមអាន Tranet, M., 1997:275- 328 & Seng Soth, 2000: 23-25) ក្នុងបំណងបង្ហាញ

excavations at Sambor Prei Kuk in 1962 (MIGRC, 1962:300). After the Khmer Rouge regime, the site once again has become a focus of attention. Archaeologists from Sophia University conducted reconnaissance studies of Sambor Prei Kuk in 1997 and 2002 (Sophia University, 1998). From 1998 onwards, a research group from Waseda University researched the symbiosis between the archaeological remains, the surrounding ecosystem, and local culture and society (Waseda University, 2002).

The Group of Robang Romeas

We now turn to the Robang Romeas Group of Sambor Prei Kuk. The Robang Romeas Group is located about two kilometers to the northwest of the main groups (N, C and S) of Sambor. This group is of particular interest because it offers the remains of later generations which occupied the site. In 2002, a research team studied this site and produced the most complete survey of the site to date (See Tranet, M., 1997:275-328 & Seng Sot, 2000:23-25).

There is a laterite stone tower, K8, the name of which, "Robang Romeas", is used to designate the entire group of eight structures¹. The group of structures consists of four secondary sanctuaries and three other annex sanctuaries at the east. The letter K in the inventory of Henri Parmentier designates this site, and his system of identification is still used today. He labels the structures at the site K1-K8. It is notable that the four largest

¹ In reality there are nine towers (K1-K9), but the study is centered only on eight towers (K1-K8) since the last K9 tower is located at a distance from these eight towers.

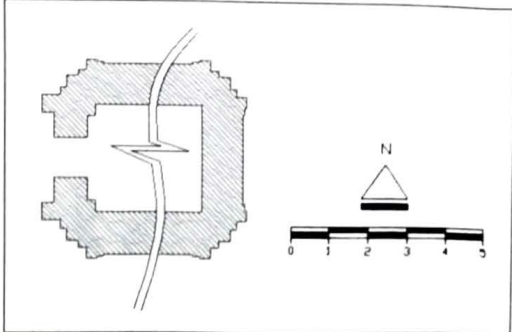
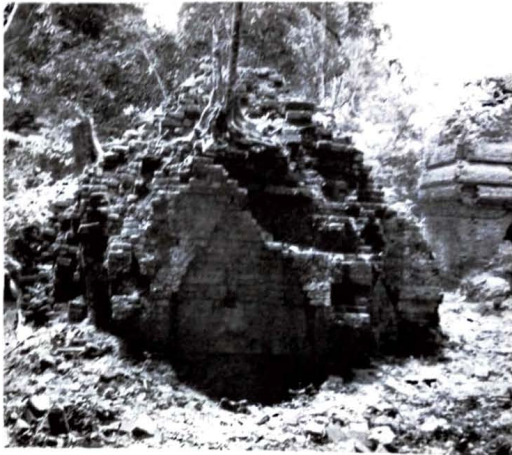
ខ្លះលក្ខណៈពិតប្រាកដនៃសំណង់ស្ថាបត្យកម្មនៃក្រុមប្រាសាទនេះ។

"របងរមាស" ជាឈ្មោះអាគារថ្មបាយក្រៀមមួយដែលតាំងដោយអក្សរកាត់ "រ.ម៨"^១។ គេយកឈ្មោះរបស់អាគារនេះហៅសម្គាល់ក្រុមប្រាសាទទាំងមូលតែម្តង ដែលមានគូបម័ថ្មខ្ពស់៧។ អាគារនេះស្ថិតនៅខាងលិចគេបង្គុំនៃក្រុមប្រាសាទទាំងមូល។ នៅខាងកើតអាគារនេះ មានគូបម័ថ្មខ្ពស់៧។ គូបម័ថ្មមានលេខសម្គាល់រ.ម៤, រ.ម៥, រ.ម៦ និងរ.ម៧ សង់ឡើងដោយរត់ត្រង់តាមខ្សែទទឹងថ្ងៃ តាមទិសជើង-ត្បូង។ គូបម័ថ្មគ្របដណ្តប់លើសង់អំពីឥដ្ឋ លើកលែងតែរ.ម៨មួយប៉ុណ្ណោះដែលសង់ពីថ្មបាយក្រៀម។ គូបម័ថ្មទាំងអស់នៃក្រុមប្រាសាទនេះសង់ឡើងដោយបែរមុខទៅកើត លើកលែងតែរ.ម៨ប៉ុណ្ណោះ ដែលបែរមុខទៅខាងលិច (សូមមើលប្លង់ទី២)។

- តួរ.ម១ ស្ថិតនៅជ្រុងអាគារនៃអាគាររ.ម៨ បែរមុខទៅកើតរ.ម២^២។ តួនេះមានរាងបួនជ្រុងហើយមានទ្វារចូលមួយនៅទិសខាងលិច ឯទ្វារបីទៀតដែលនៅតាមទិសសំខាន់ៗផ្សេងទៀតជាទ្វារបញ្ឆោត។

sanctuaries, K4-K7, are aligned along a north-south axis. Most of the buildings of this group are built of brick except K8 (as mentioned earlier). The structures all face east except for K1 (see Plan 2).

- K1, slightly to the southeast of K2², is a square building with its opening facing west, opposite to K2. The doors on its other three sides are false (Fig. 1 & Plan 1). Half the building is covered with debris, and its tower is ruined. Through its position, it seems to be a kind of building which the French called a library, belonging to K2.

រូប និងប្លង់ទី១៖ តួរ.ម១មើលពីខាងកើត និងប្លង់បាត។
Fig. 1 & Plan 1: K1 viewed from the east (top) and drawn (below)

^១ កំណត់ត្រា: កម្មការរៀបចំ: អក្សរកាត់នេះយើងប្រើដំបូងអក្សរកាត់ដែលកំណត់ឡើងដោយអ្នកស្រាវជ្រាវកន្លងមក ហៅចំពោះគូបម័ថ្ម K៨។ គូបម័ថ្មនីមួយៗនៃក្រុមប្រាសាទនេះ ក្នុងបញ្ជីរបស់លោក Henri Parmentier តាំងដោយអក្សរឡាតាំង 'K' ហើយដាក់លេខរៀងពីក្រោយ ឧទាហរណ៍ K១, K២, K៣ ... K៨ តែនៅទីនេះយើងសូមសម្រួលមកជាអក្សរខ្មែរវិញ ដោយដាក់ថា រ.ម១, រ.ម២, រ.ម៣ ... រ.ម៨។

^២ តាមពិតទៅ ក្នុងបញ្ជីរបស់លោក Henri Parmentier ក្រុមប្រាសាទរបងរមាសមានគូបម័ថ្មខ្ពស់៤។ តែនៅទីនេះ យើងសិក្សាទៅលើគូបម័ថ្មខ្ពស់៧ទេ ព្រោះគូបម័ថ្មខ្ពស់៤ស្ថិតនៅដាច់ឆ្ងាយពីគេ។

^៣ សារណារបស់លោក សេង សោត រៀបរាប់ថា គូបម័ថ្មនេះស្ថិតនៅខាងជើងតួរ.ម២ ហើយបែរមុខទៅទិសខាងកើត។ តែតាមពិត គូបម័ថ្មនេះសង់បែរមុខទៅខាងលិច។

² Seng Soth's study mistakenly notes that K1 is located north of K2 and faces east.

រូប៧
K.8

រូប៧
K.7

រូប៦
K.6

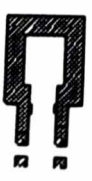

រូប៥
K.5

រូប៣
K.3

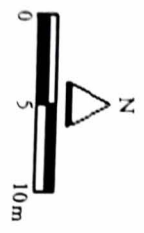
រូប២
K.2

រូប៤
K.4

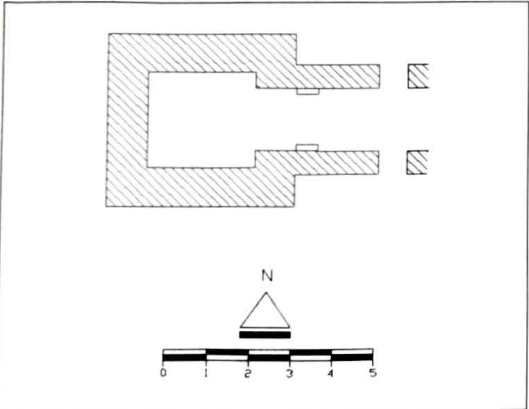
រូប១
K.1

រូបទី២៖ ប្លង់ទីតាំងប្រាសាទក្រុមបង្ការមាស (គុណភ្នំព្រៃក្រវាញឆ្នាំ២០០២)។
Plan 2: Plan of the Robang Romneas Group (drawn in 2002)

បច្ចុប្បន្នដំបូលខាងលើនៃគូបមនេះកំពុងទទួលរងនូវការខូចខាតយ៉ាងខ្លាំង ហើយគំនរដីដែលរលំជ្រុះ និងកម្ទេចកម្ទីរផ្សេងៗគ្របដណ្តប់ពាក់កណ្តាលគូប្រាសាទនេះ (រូប និងប្លង់លេខ១)។ តាមទម្រង់ប្លង់ស្ថាបត្យកម្មអាគារនេះប្រហែលជាហោត្រៃរបស់គូរ.ម២ (?)។

- គូរ.ម២ ស្ថិតនៅខាងមុខ ត្រង់ចំណុចចន្លោះគូបមន.ម៤ និងរ.ម៥។ គូរនេះមានរាងបួនជ្រុងគ្មានទ្វារបញ្ជាក់ និងមានច្រកចូលតែមួយនៅទិសខាងកើត ដែលឥឡូវនេះមានដំបូកដុះជិត (រូបលេខ២ និងប្លង់ទី៣)។ តាមរយៈស្លាកស្នាមដែលបន្សល់ទុកជាប់នឹងទ្វារចូលយើងយល់ថាមានអាគារមួយបន្តចេញពីគូប្រាសាទមកខាងកើត ដែលភ្ជាប់ដោយពួកមួយៗជាទូទៅ អាគារបែបនេះគេឱ្យឈ្មោះថា “មណ្ឌប”។

ប្លង់ទី៣៖ ប្លង់បាតគូរ.ម២។
Plan 3: Plan of K2

- គូរ.ម៣ សង់ឡើងនៅលើទីតាំងមួយចន្លោះគូរ.ម២ និងរ.ម៧ មានរាងបួនជ្រុងស្មើៗ អ្វីដែលនៅសល់សព្វថ្ងៃនេះមានតែជញ្ជាំងខាងក្នុងនៃគូប្រាសាទដែលមានផ្នែកលយមួយមកខាងមុខប៉ុណ្ណោះ ព្រោះគូប្រាសាទទាំងមូលទទួលរងនូវការគាស់បំផ្លាញយ៉ាងធ្ងន់ធ្ងរ (រូបលេខ៣ និងប្លង់ទី៤)។ នៅលើមេទ្វារនៃផ្នែកលយរបស់គូប្រាសាទនេះមានសិលាចារឹកមួយ (លេខបញ្ជី K. ១៥៣) ចុះកាលបរិច្ឆេទឆ្នាំ៩២៣

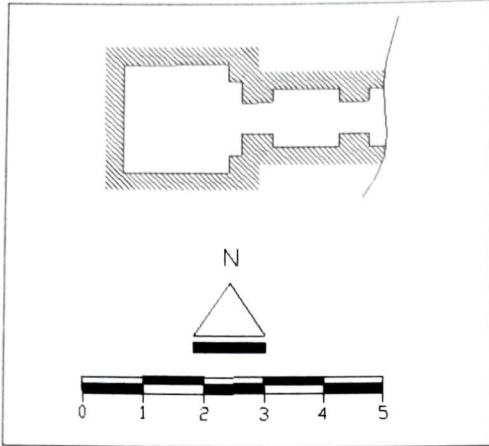
- K2 stands in front and between sanctuaries K4 and K5. It is square in plan, does not have a false door, and has only one entrance door at the east which is unfortunately now blocked by debris (Fig. 2). Traces remain which probably indicate that the structure had a long hall called “Mandapa” in Sanskrit, connected to an anti-chamber to the east (Plan 3).

រូបលេខ២៖ គូរ.ម២មើលពីជ្រុងឦសាន។
Fig. 2: K2 viewed from the northeast

- K3 is a sanctuary, built in a square plan, between K7 and K6. It is really in a state of ruin and all that remains are the interior walls of the cella connected to an anti-chamber in the front (Fig. 3 & Plan 4). On the doorframe of this anti-chamber there is one inscription (K.153) dating to the beginning of the eleventh century and the beginning of the reign of Suryavarman I (Coedès, G., 1953: 194).

នៃមហាសករាជ ដែលត្រូវនឹងឆ្នាំ១០០១នៃគ្រិស្តសករាជស្របពេលនឹងការចាប់ផ្តើមរាជ្យរបស់ព្រះបាទសូរ្យវរ្ម័ន (ទី១) (Coedès, G., 1953: 194)។

ប្លង់ទី៤៖ ប្លង់បាតកូរ.ម៣។
Plan 4: Plan of K3

- កូរ.ម៤ ជាកូបមួយសង់ឡើងមានទម្រង់ដូចគ្នានឹងកូរ.ម៧។ កូនេះមានទ្វារបញ្ជាក់ទៅទិសសំខាន់ៗទាំងបី ហើយមានទ្វារចូលមួយនៅទិសខាងកើត។ បន្តចេញពីទ្វារខាងកើតមានមណ្ឌបមួយរាងវែងសង់ភ្ជាប់ទៅនឹងកូណាល។ មណ្ឌបនេះមានច្រកទ្វារតូចៗពីរជ្រុងទៀតនៅអមសងខាងទ្វារធំដែលនៅកណ្តាល។ ទ្វារធំនេះសង់បន្តចេញមកខាងក្រៅដោយគូលយកូចមួយ។ នៅចំខាងមុខគូប្រាសាទមានសំណល់គ្រោងទ្វារ ដែលដួលរលំអស់ (រូបលេខ៤ និងប្លង់ទី៥)។

- កូរ.ម៥ សង់ឡើងដោយមានទ្វារចូលមួយនៅខាងកើត និងទ្វារបញ្ជាក់បីនៅតាមទិសសំខាន់ៗជ្រុងទៀត។ កូបនេះស្ថិតក្នុងសភាពគ្រោះថ្នាក់ (រូបលេខ៥ និងប្លង់ទី៦)។ តាមរយៈការសង្កេតផ្ទាល់ យើងដឹងថា ការសិក្សាពីមុនប្រហែលពុំបានយកចិត្តទុកដាក់

រូបលេខ៣៖ រូបលម្អិតនៃកូរ.ម៣។
Fig. 3: Detail of K3

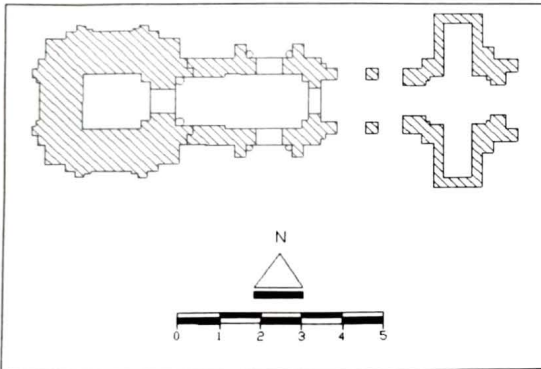
- K4 sanctuary is a more skillfully built and better preserved structure, similar to K7 (the plan and entrance orientation are the same). There is a false door on each side of the building, with a main entrance door facing the east³ (Fig. 4 & Plan 5). At the eastern connection to the entrance of the cella, there is a long hall, or Mandapa. This Mandapa has a small door on each side of the wall (the doorframes are still in situ) while the main door extends to the east and connects with a small anti-chamber at its eastern end. This anti-chamber connects with the Gopura which has collapsed, and only a trace of the entrance remains.

- K5 is in a state of ruin. Its entrance door opens to the east, with false doors on the

^៤ ការសិក្សារបស់លោក សេង សោត រៀបរាប់ថា គូប្រាសាទនេះមាននៅសល់ផ្តែរមួយនៅលើទ្វារបញ្ជាក់ខាងជើង តែតាមការចុះសិក្សាផ្ទាល់ពុំឃើញមានទេ (សូមអាន Seng Sot, 2000:23)។

³ The previous study by Seng Soth notes that a decorative lintel on the north false door still remains. Today this lintel has disappeared (See Seng Soth, 2000:23).

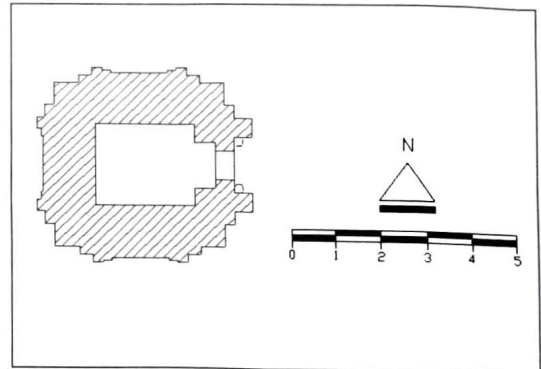
ពិនិត្យមើលឱ្យបានហ្មត់ចត់ទៅ។ និរូបបទរបស់លោក សេង សោតសរសេរថា គួបមនេះមានទ្វារបញ្ឆោតតែ មួយ នៅទិសខាងលិច។ លើសពីនេះ ប្លង់ដែលបង្ហាញ នៅក្នុងសៀវភៅរបស់លោកមីសែល ត្រាណេ ប្រហែល ធ្វើដោយពុំបានយកចិត្តទុកដាក់ទេ ព្រោះនៅខាងមុខ ប្រាសាទនេះ គេគូសបន្ថែមក្នុងរូបបង្ហាញ ឬផ្នែកលយ ដែល ខុសពីការពិត (cf. Tranet, M., 1997: 277)។

រូបលេខ៤ និងប្លង់ទី៥៖ ក្ប.ម៤មើលពីខាងត្បូង និងប្លង់បាត។
Fig. 4 & Plan 5: K4 viewed from the south (above), and drawn (below)

- ក្ប.ម៦ ស្ថិតនៅខាងលិចក្ប.ម៥។ ប្រាសាទនេះសង់ក្នុងប្លង់រាងបួនជ្រុងទ្រវែង និងមាន ទ្វារបញ្ឆោតតែមួយនៅទិសខាងលិច។ ទ្វារចូលនៅទិស ខាងកើតមានលំអដោយផ្តែរមួយដែលទ្រដោយសសររាង ៨ជ្រុង (រូបលេខ៦ និងប្លង់ទី៧)។ តាមរយៈការសង្កេត លើការរៀបចំសសរពេជ្រ និងផ្តែរ ព្រមទាំងហោជាង ឃើញថា ផ្តែរលំអនៅលើក្លោងទ្វារចូលប្រាសាទនេះជា

other three sides (Fig. 5 & Plan 6). The presence of three false doors differs from the earlier description by Seng Soth who only noted the presence of one false door on the western side. The existence of a connection hall, Mandapa, or anti-chamber are also shown on plans published by Michael Tranet (cf. Tranet, M., 1997: 277); these structures were not present at the site in 2002.

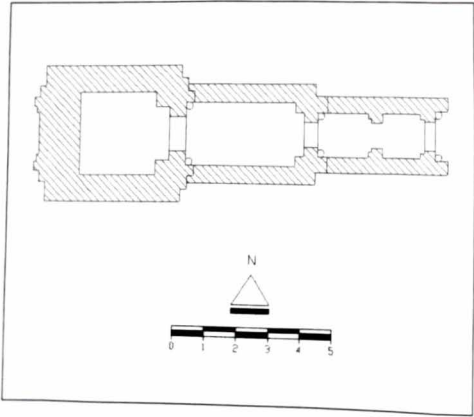
រូបលេខ៥ និងប្លង់ទី៦៖ ក្ប.ម៥មើលពីខាងកើត និងប្លង់បាត។
Fig. 5 & Plan 6: K5 viewed from the east (above), and drawn (below)

- K6 sanctuary stands to the west of K5, and is built on a rectangular plan with only one false door at its rear. Its entrance gate opens to the east and is capped by a lintel supported by a rough-faced octagonal stone colonnade (Fig. 6 & Plan 7). Irregular joints between the lintel and the colonnade, and also between the colonnade and the brick pediment above it,

ផ្តែរចាស់ដែលគេយកមកប្រើសារជាថ្មី (រូបលេខ៧)។ ក្បាច់លំអនៅលើផ្តែរនេះបង្ហាញនូវទម្រង់សិល្បៈសម័យមុនអង្គរ ស្ថិតក្នុងរចនាបថព្រៃក្មេង (Boisselier, J., 1970:152)។ តែអក្សរចារឹកនៅមេទ្វារទាំងសងខាងរបស់ទ្វារចូលខាងកើតនៃប្រាសាទនេះមានបង្ហាញកាលបរិច្ឆេទចុងសតវត្សទី១០នៃគ្រិស្តសករាជ (Coedès, G., 1953:191-194)។

- កូរ.ម៧ ស្ថិតនៅខាងជើងគេបង្គស់។ ជាកូបមរាងបួនជ្រុង មានទ្វារបញ្ឆោតបី និងមានទ្វារចូលមួយនៅទិសខាងកើត។ ទ្វារនីមួយៗមានលំអដោយសសររង្គាប់ និងសសរពេជ្រ។ គូប្រាសាទនេះត្រូវដី និងគំនរឥដ្ឋគ្របជិតស្ទើរតែទាំងមូល។ កូបមនេះមានទម្រង់ដូចគ្នានឹងកូរ.ម៤ ដោយហេតុថា នៅខាងមុខកូបមមានបន្តដោយមណ្ឌបមួយដែលមានទ្វារតូចៗនៅសងខាង និងបន្តដោយកូលយមួយ ហើយបញ្ចប់ដោយក្លោងទ្វារមួយនៅខាងកើត (រូបលេខ៨ និងប្លង់ទី៨)។

- កូរ.ម៨ ស្ថិតនៅខាងលិចកូបមនេះដែលបានបង្ហាញជូនខាងលើ តាំងនៅគ្រងចំណុចចន្លោះពីកូរ.ម៥ និងកូរ.ម៦។ កូនេះសង់អំពីថ្មបាយក្រៀមម្យ៉ាង ហើយជាអាគារមួយមានលំអជាបន្តបន្ទាប់រវាង រាងបួនជ្រុងទ្រវែង ហើយមានសសរពីរជួរស្របនឹងជញ្ជាំងខាងជើង និងខាងត្បូង។ សសរទាំងពីរជួរនេះខ័ណ្ឌចែកបន្តបន្ទាប់រវាងនេះ

ប្លង់ទី៧៖ ប្លង់បាក់កូរ.ម៦។
Plan 7: Plan of K2

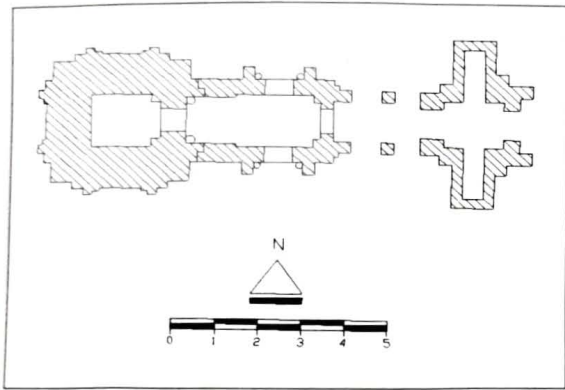
suggest that the lintel might have been re-used from an earlier structure (Fig. 7). This hypothesis is based not only on the rough joint of the lintel and colonnade, but also because of the decorative motif on the lintel itself. On-site observation and previous studies suggest that this style of the lintel belongs to the pre-Angkorian period, more precisely to the Prei Khmeng style (Boisselier, J., 1970: 152). At the ruined east entrance of this building, an inscription carved on each doorframe, noted by George Coedès, suggests a date for the sanctuary of about the second half of the tenth century (Coedès, G., 1953: 191-194).

រូបលេខ៦៖ កូរ ម៦មើលពីជ្រុងអាគ្នេយ៍។
Fig. 6: K6 viewed from the southeast

រូបលេខ៧៖ ផ្តែរចាស់ប្រើប្រាស់ដែលប្រើឡើងវិញនៅកូរ ម៦។
Fig. 7: Lintel from Prei Khmeng period, perhaps reused at K6

រូបលេខ៨ និងប្លង់ទី៨៖ គូរ មើលពីខាងត្បូង និងប្លង់បាត។
 Fig 8 & Plan 8: K7 viewed from the south (above) and drawn (below)

ដោយបង្កើតឱ្យមានល្វែងធំមួយកណ្តាល និងអមដោយល្វែងតូចៗពីរសងខាង។ ទ្វារចូលនៅមុខខាងកើតនិងខាងលិចមានក្បាលចេញមកខាងក្រៅដែលអមដោយសសរដែង។ នៅតាមជញ្ជាំងខាងជើង និងខាងត្បូងមានទ្វារចូលបួនផ្សេងទៀត (រូបលេខ៩ និងប្លង់ទី៩)។

ការចុះសិក្សាផ្ទាល់ទីកន្លែងនេះធ្វើឱ្យយើងឃើញពីភាពខុសគ្នានៃការបរិយាយរបស់អ្នកសិក្សាមុននិងស្ថានភាពជាក់ស្តែងរបស់ប្រាសាទទាំងនេះ។ ការសិក្សាលើកនេះនាំឱ្យយើងរកឃើញនូវចំណុចថ្មីៗនៃសំណង់ស្ថាបត្យកម្មដែលអាចផ្តល់នូវសម្មតិកម្មជាច្រើនក្នុងការកំណត់កាលបរិច្ឆេទ និងកាលប្បវត្តិ (សូមមើលប្លង់ទី១០, ទី១១ និងទី១២)។

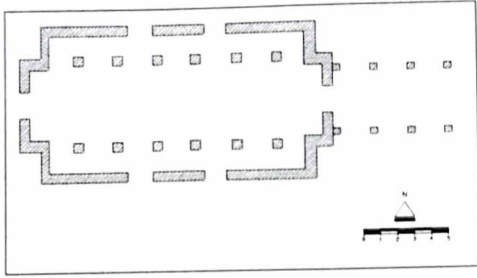
- K7, the northern-most sanctuary, is square and has three false doors with flanking pilasters that are filled with and surrounded by debris. As with K4, this sanctuary is composed of a central cella connected to a Mandapa which has a small door on each side of the wall (the doorframes are still visible). The main door with its axis extends to the east, connecting with a small anti-chamber and terminating in a gopura at its eastern side (Fig. 8 & Plan 8).

- K8 is located to the west of the structures described above, in a space between sanctuaries K5 and K6. K8 is a large rectangular structure, divided by two rows of laterite pillars into a central nave with two side aisles. An anti-chamber is located at each end of the nave. The nave is broader, and terminates in an anti-chamber with a principal entrance door at each side. Four other doors are symmetrically set, two on each side of the walls (Fig. 9 & Plan 9).

រូបលេខ៩៖ គូរ មើលពីខាងត្បូង។
 Fig. 4: K8 viewed from the south

Through this on-site analysis one can clearly see the discrepancies between prior site surveys and actual site conditions today. By

ប្លង់ទី៩៖ ប្លង់បាតកូរ ម៨៧
Plan 9: Plan of K8

កូរ.ម២មានទម្រង់ដូចគ្នាទៅនឹងកូរម២ កណ្តាលនៃប្រាសាទគុកនគរ ហើយប្រសិនបើកូរ.ម២ជា ហោត្រៃរបស់កូរ.ម២មែននោះ យើងយល់ថា កូរ.ម២ និងកូរ.ម២ជាសមិទ្ធិផលនៃស្ថាបត្យកម្មនាដើមសតវត្ស ទី១១ ក្នុងរាជ្យព្រះបាទសូរ្យវរ្ម័ន (ទី១) (កែវ គីណាល់, ហោ សុគន្ធារី និងហ៊ុន សោភ័ណ, ១៩៩៦:៩៣-១២៥)។ ការបន្ថែមមណ្ឌប និងក្បាលយដាលក្នុងនៃប្លង់ និង រចនាសម្ព័ន្ធស្ថាបត្យកម្មនាចុងសតវត្សទី១០ និងដើម សតវត្សទី១១។ រចនាសម្ព័ន្ធសំណង់កូរ.ម៨ដែលមាន ល្វែងធំកណ្តាលមួយ អមដោយល្វែងតូចៗសងខាង ចែក ដោយសសរពីរជួរនេះមានលំនាំដូចគ្នាទៅនឹងកូរម២ កណ្តាលនៃប្រាសាទព្រះវិហារ និងប្រាសាទភ្នំជីសូរ្យ^៦។ ដូចគ្នានេះដែរ សំណល់សិលាចារឹក និងការតុបតែង លំអស្ថាបត្យកម្មនៃក្រុមប្រាសាទរបងរមាសបង្ហាញនូវ លក្ខណៈមួយដូចគ្នាទៅនឹងប្រាសាទព្រះវិហារ និង ប្រាសាទភ្នំជីសូរ្យ។ គ្រឿងលំអស្ថាបត្យកម្មសម័យមុន អង្គរ ដូចជាផ្តែរ និងសសរពេជ្រមួយចំនួនដែលប្រើក្នុង ក្រុមប្រាសាទនេះ ប្រហែលជាយកមកពីសំណង់ចាស់ ណាមួយនៃតំបន់នេះមកប្រើប្រាស់សារជាថ្មីឡើងវិញ (Boisselier, J., 1970:163)។

ការសង្កេតទាំងឡាយនៅក្រុមប្រាសាទរបង

careful on-site documentation, numerous features of the architectural complexity have been discovered. The general structural composition of Robang Romeas Group has provided us with many suggestions for its date (see Plans 10, 11 & 12).

K2 has characteristics similar to the central tower of Prasat Kuk Nokor, which is dated to the beginning of the eleventh century (see Keo Kinal, Hor Sokuntheary and Hin Sophorn, 1996:93-125). The elements of K1 and K2, if K1 is a library, suggest that the structures are dated from the beginning of the 11th century and the reign of Suryavarman I. The existence of a mandapa and anti-chamber reveal elements of the construction typically dating from the beginning of the 11th century. The structure of K8, with one nave and two side aisles divided by two rows of columns, is identical to those in Prasat Preah Vihear and Phnom Chisor.⁵ Especially towards the beginning of the 11th century, various foundations were built at the Robang Romeas Group according to inscriptions and decorated elements (the decorative motifs are very similar to those of Prasat Preah Vihear and Phnom Chisor). The reutilization of pre-Angkorian sculpture, little columns, and unfinished lintels is frequent in these foundations (Boisselier, J., 1970:163).

These observations reveal that Robang Romeas's structures, composition, and arrangement, are distinct from the other groupings of Sambor Prei Kuk, a difference attributable to its later date of occupation.

^៦ កែវ គីណាល់, ហោ សុគន្ធារី និងហ៊ុន សោភ័ណ, ១៩៩៦: ៣៣-១១ និងសូមមើលបន្ថែម Boisselier, J., 1966: 78។

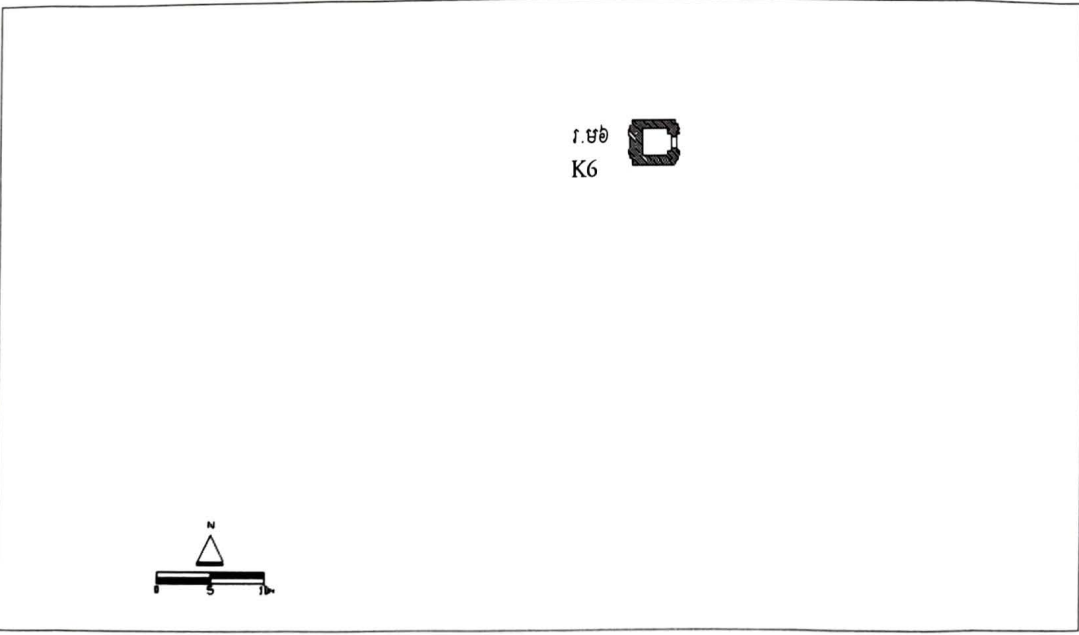
⁵ See Keo Kinal, Hor Sokuntheary and Hin Sophorn, 1996: 35-66 & Boisselier, J., 1966: 78.

រមាស ទាំងរចនាសម្ព័ន្ធលាបត្យកម្ម ទីតាំង និងការ
រៀបចំត្រួតពិនិត្យនីមួយៗបង្ហាញឱ្យឃើញភាពខុសគ្នាទៅ
នឹងការរៀបចំនៅក្រុមប្រាសាទសម្បូណ៌ព្រៃតុកទាំងមូល
ហើយភាពខុសគ្នានេះអាចបញ្ជាក់ពីហេតុការណ៍នៃការ
រៀបចំបូជនីយដ្ឋានថ្មីនៅតំបន់នេះ។ ការសិក្សាបន្ថែម
ទៀតនៅតំបន់នេះជាសារប្រយោជន៍មួយសំខាន់ក្នុងការ
រួមចំណែកថែរក្សាបេតិកភណ្ឌដ៏មានតម្លៃនេះ។

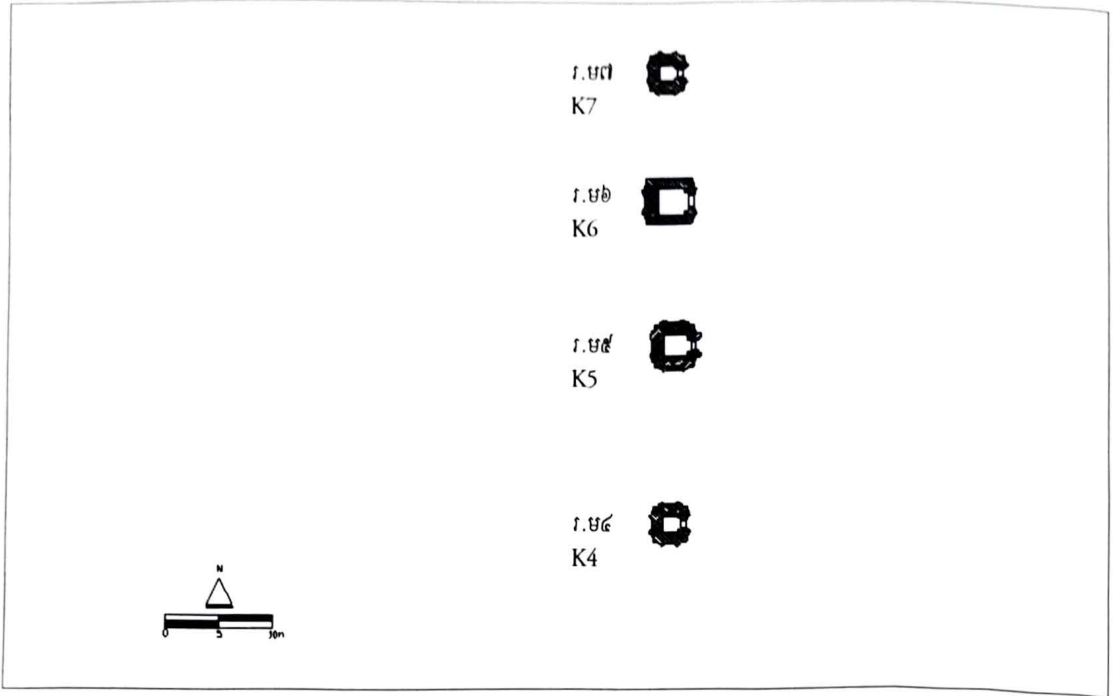
បច្ចុប្បន្ននេះ បូជនីយដ្ឋានសម្បូណ៌ព្រៃតុក
ពិសេសក្រុមរបងរមាសជាកន្លែងមួយគួរឱ្យចាប់អារម្មណ៍
យ៉ាងខ្លាំង ព្រោះទីនេះពុំត្រឹមតែស្ថិតនៅឆ្ងាយពីយើងទាំង
ពេលវេលា និងទីតាំងប៉ុណ្ណោះទេ ថែមទាំងមានមនុស្ស
តិចណាស់ដែលបានឃើញ និងសិក្សាស្រាវជ្រាវ។
បុរាណដ្ឋាននេះត្រូវការការចូលរួមថែរក្សា និងអភិរក្ស
ជាចាំបាច់។ ការបំផ្លាញ និងគាស់កកាយខុសច្បាប់ ដូច
មានឧទាហរណ៍នៅប្រាសាទព្រះខ័នកំពង់ស្វាយ បន្ទាយ
ច្នារ និងកោះកែវ ធ្វើឱ្យបុរាណដ្ឋានអស់តម្លៃប្រវត្តិ
សាស្ត្រ។ លើសពីនេះបញ្ហាសន្តិសុខត្រូវតែពង្រឹង។

Many levels of study are necessary to
understand, preserve, and cherish this
invaluable spiritual inheritance.

Today the historical monuments of
Sambor Prei Kuk, especially Robang Romeas
Group, may make us feel strange as the group is
not only located far from us in time and space,
but few people have seen or studied them.
It is obvious that the site needs to be made closer
to us spiritually and also to be conserved with
the greatest care, love, and respect. Incidents
which have diminished the spiritual value of
other sites, such as the vandalism and looting
which took place, for example, at Preah Khan
Kampong Say, Banteay Chhmar, Koh Ker, due
to poor security, need to be avoided at this site.

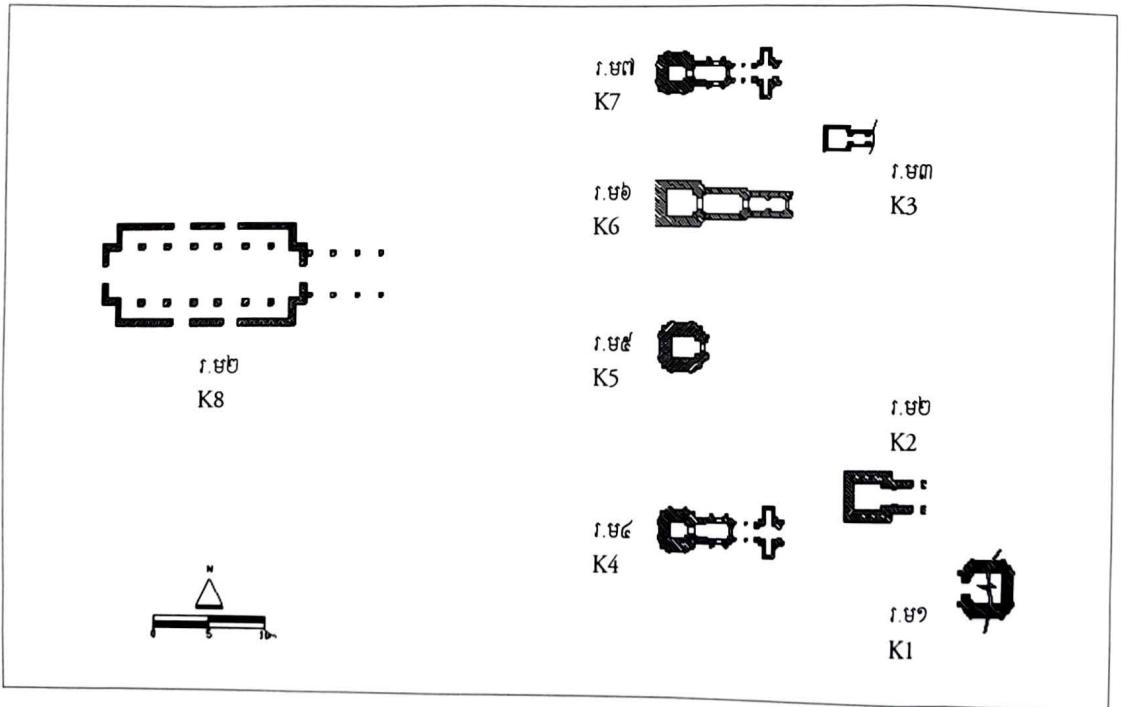

ប្លង់ទី១០៖ ដំណាក់កាលទីមួយនៃការសាងសង់ប្រាសាទក្រុមរបងរមាស។
Plan 10: Suggested chronological evolution of the Robang Romeas Group, initial building (drawn in 2002)

ប្លង់ទី១១៖ ដំណាក់កាលទីពីរនៃការសាងសង់ប្រាសាទក្រុមរបងរមាស។

Plan 11: Suggested chronological evolution of the Robang Romeas Group, second period (drawn in 2002)

ប្លង់ទី១២៖ ដំណាក់កាលទីបីនៃការសាងសង់ប្រាសាទក្រុមរបងរមាស។

Plan 12: Suggested chronological evolution of the Robang Romeas Group, third period (drawn in 2002)

បញ្ជីឯកសារពិគ្រោះ
Selected Bibliography

ពាក្យប្រយោជន៍
Abbreviations

BEFEO: Bulletin de l'École Française d'Extrême Orient

PEFEO: Publication de l'École Française d'Extrême Orient

Boisselier, Jeans

- 1966, *Asie du Sud-Est. Le Cambodge*, tome I, Paris
- 1970, "New data on the pre-Angkorian Art : the group of Robang Romeas", *R.C. Majumdar Felicitation Volume*, Calcutta-12

Cœdès, George

- 1952, *Inscription du Cambodge*, t. 4, Paris
- 1953, *Inscription du Cambodge*, t. 5, Paris

De Coral Rémusat, Gilbert

- 1957, *L'art Khmer, les grandes étapes et son évolution*, Ed. d'art et d'histoire, Paris

Goloubew, Victor

- 1937, "Chronique", *BEFEO* 37 (2), Paris, pp. 619-623

MIGRC (Le Ministère de l'Information du Gouvernement Royal du Cambodge)

- 1962, *Cambodge*, Phnom Penh

កែវ គីណាល់, ហោ សុតធារី និងហ៊ុន សោភ័ណ

- ១៩៩៦, *ការរួមចំណែកសិក្សាស្រាវជ្រាវលើសំណង់នៃព្រះបាទសូរ្យវរ្ម័នទី១*, ទិវប្បបទបញ្ចប់បរិច្ឆារប្រមុខរាជវិទ្យា, ដាន់ទីតា

Lunet de Lajonquière, Edmond

- 1902, *L'inventaire descriptif des monuments du Cambodge*, PEFEO, t. I, Paris

Parmentier, Henri

- 1927, *L'art khmer primitif*, PEFEO, Tome I, Paris

Seng Soth

- 2000, *L'aménagement et la mise en valeur du Site de Sambor Prei Kuk*, Memoire de maitrise, Université de Senghor, Egypt

Sophia University

- 1998, *Cultural Rebirth of Cambodia*, Volume 15, Institute of Asian Culture, Tokyo

Tranet, Michael

- 1997, *Sambor Prei Kuk, Monument d'Içanapura (615-628)*, PhnomPenh

Waseda University

- 2002, *Safeguarding of the Sambor Prei Kuk monument: Photograph Exhibition in Phnom Penh, 26th-31st August 2002*, Sambor Prei Kuk Conservation/Waseda University-Ministry of Culture and Fine Arts Project Co-operation